

AD OPERA
B. RABANI MAURI
PROLEGOMENA.

B. RABANI MAURI ELOGIUM HISTORICUM

AUCTORE MABILLONIO.

CAPUT PRIMUM.

Rabani nomina, patria, parentes, nativitatis tempus.

1. RABANUS, patrio nomine sic dictus, aliud nomen MAURUS accepit ab Alcuino præceptore suo, uti ipse in præfatione commentariis Regum præfixa testis est, ubi ait se in iis locis quæ per se exponit, ad marginem « prænotasse M litteram, Mauri nomen experimentem : quod magister, inquit, meus beatæ memoriæ Albinus mihi indidit. » Nimirum isto ævo mos invaluerat apud litteratos viros in his partibus degentes, ut præter gentilitium nomen, quod plerumque sono duriusculum erat, aliud a Latinis aut Græcis, rarius ab Hebræis asciscerent, politioris sermonis lenitatem affectantes. Hinc sancto Frichorio *Hadrianus*; Biscopo cognomen, id est alterum nomen *Benedictus*; Willibrordo *Clemens*; Winfrido *Bonifacius*; Arnoni Saltzburgensi episcopo *Aquila*; Alcuino *Albinus Flaccus*; Carolo Magno *David*; Angilberto *Homerus*; Riculfo *Dumæta*; Adalhardo *Antonius*; Walæ *Arsenius*, et *Ilierenias*; Ratherto *Paschasius*; Warino Corbeixæ Novæ abbati *Placidius*; aliis alia vocabula supposita sunt. Hariulf chronographi Centulensis de sancto Fricho io agentis notanda sunt verba in lib. 1, cap. 6 : « Alterius nomen, eo quod rictu linguæ barbaræ inæptum visum est, a prioribus mutatum vocatur, et scribitur *Hadrianus*. » Adeo vero lenitatem hanc sectabantur illius temporis homines, ut ejusmodi popularia nomina, quasi barbara, pronuntiare fere non audent, nisi petita venia lectorum. Huc spectat *Servatus Lupus* in præfatione ad librum de Vita sancti Wigberti abbatis : « Id autem a periti benevolentia lectoris obtinuerim, ut sicubi Latini sermonis lenitas hominum locorumve Germanicæ linguæ vernaculis asperatur, modice ferat, ac meminerit non carmen me scribere, ubi poetica licentia nonnunquam nomina mutilantur, atque ad sonoritatem Romani diriguntur eloquii, vel penitus immutantur, sed historiam quæ se obscurari colorum obliquitatibus renuit. » Hæc igitur causa est ob quam Alcuinus Rabano cognomentum seu alterum nomen imposuit Mauro, quo nomine eum salutare solet in epistolis

PATROL. CVII.

A et poematis ad illum scriptis. Qui sic duplici nomine affecti erant, alterutrum duntaxat seorsim usurpabant, raro utrumque simul; idque aliis etiam observare mos erat; tametsi in epistola Humberti Wirtzburgensis episcopi ad Rabanum, Commentariis in Judicum et Ruth libros præmissam lego hanc inscriptionem : *Illustri viro meritoque insigni ac præstantissimo Patri HRabano Mauro Humberto*, quæ nominum conjunctio itidem in Lotharii imperatoris epistola expositioni Ezechielis præposita invenitur. Denique *agnomen* suum *HRabanus* vocat in præfatione ad Mathæi Evangelium. Joannes Trithemius Rabanum passim cognominat *Magnentium* a Magnentiana familia, ex qua eum processisse credit. Ex vetustis scriptoribus nullus (quem sciam) hoc cognomen Rabano tribuit ante Ademarum Ecolismensem monachum in Chronico ab annis sexcentis exarato, et Sigebertum ei supparem in lib. de Scriptoribus ecclesiasticis, cap. 89, ubi Rabanus, alio nomine *Maurus sive Magnentius* appellatur. HRabanus, qui aliis Rabanus et Rhabanus ita nomen suum pingere amat cum aspirata prævia, ut HLudovicus, HLotharius, pro more illius ætatis.

2. Rabano patriam alii, aliam pro studio quisque suo adfingunt, hi Angliam, Scotiam isti. Non vacat refellere istas nugas. Francum eum fuisse, id est in Francia orientali ortum, constat; non quidem Fuldæ, sed Magontix. Audi Rabanum ipsum in Alcuini persona libros de Cruce suos offerentem papæ, et sic de se loquentem :

Ipse quidem Francus genere est, atque incolæ silvæ
Bochoniæ, etc.

Fuldæ quippe, quod oppidum in Bochohia situm est, monachus erat : non tamen eo loci natus, sed in urbe Magontia, ut ipse canit in epitaphio suo :

Urbe quidem hæc gentis sum, ac sacro fonte renatus :
In Fulda post hæc dogma sacrum didici.

Nec audiendi sunt qui interpunctionem post vocabulum in *Fulda* locant. Rabanus enim sepulturam suam designaverat Magontix in monasterio Sancti Albani, ac proinde verba illa, *Urbe quidem hæc gentis*

tus sum, de Magontia explicare oportet, et quidem sic explicavit vetus quidam Anonymus, cujus sententiam referemus infra num. 39.

3. Rabano parentes, « Ruthardum Magnentiana familia satum, virum divitem et potentem, qui multo tempore sub Francorum principibus strenue militaverit; et Aldegundem honestissimæ conversationis mulierem, » tribuit Joannes Trithemius. Sed qui lapsus est in loco nativitatis ejus designando, vereor ut ei tute credatur de nominibus et dignitate parentum, quorum nulla mentio apud antiquos. Verumtamen certum est Rabanum illustri genere ortum fuisse, ut qui fratrem habuit Tutinum, virum cum primis nobilem, testante Rabano in ejus epitaphio; et nepotem Gundramnum Levitam, cellæ Sancti Soli præpositum, et Ludovici Germaniæ regis capellanum. Tutini epitaphium ejusmodi est :

Hic jacet insignis vir nomine Tutin humatus,
Complens communem sorte vocante diem.
Alta clarorum qui natus stirpe parentum,
More omni proceres æquiparavit avos.
Ingenio, probitate, fide, verique decore,
Inter regales vixit honore viros.
Quem juvenem mediis cecidisse viriliter armis,
Effecit domini gratia magna sui.
Fratr pontificis fuit ille celerissimus armis
Qui huc germani delulit ossa sui.
Flecte genu palmasque leva, bone lector, et orans
Dic, precor, ambobus propitiare Deus.

Nam ut id de Rabano pontifice, non de alio interpreter, facit, quod pontificem non nominat, et quod pro *ambobus* germanis postulat preces. Quod si cui non satis exploratum videatur, saltem concedat necesse est Gundramnum, virum palatinum, Rabani fuisse nepotem. Hujus rei certum habemus auctorem, non solum Ermanricum ejus æqualem in libro de gestis sancti Soli, sed etiam Gundramnum ipsum, qui ut Ermanricum ad scribendam Soli Vitam adduceret, *domini abbatis, patru*, inquit, *mei, licentiam* defert. Quis iste abbas fuerit, declarat Ermanricus in dictæ Vitæ cap. 6, nimirum Fuldensis monasterii : « ubi Deo providente modo sanctissimus ac in omni arte peritissimus dominus abba Rabanus perspicaciter fulget. Gundramnum diaconum charissimum suum cellulæ Sancti Soli ædituum ac regis capellanum » Ermanricus ita loquentem inducit cap. 10 : « Ego namque, frater charissime, imperante domino meo rege, ex obedientia patru ac domini mei charissimi et fratrum ejus qui cum eo cœnobialiter vivunt, hic sum, ut cernis, in arctissimum et sterilem locum deputatus minister. » Id de nullo alio intelligi potest quam de Rabano abbate Fuldensis monasterii, a quo pendeat cella Sancti Soli. Pergit dicere Gundramnus : « Ad hæc et hoc mentem sæpiuscule movet, quid in me boni dominus rex potuisset nancisci, quod servitium meum dignatus est appetere, vel cur voluisset me a quietissima cœnobii vita, quamvis hactenus non ligatum, in ea educere, et in hæc asperrima montium juga struere. » Nimirum prope cellam Sancti Soli villa seu domus regia erat, ut patet ex consequentibus Gundramni verbis, cui villæ præfectus erat

A Gundramnus, qui et ingeniscit se vi de monasterio fuisse ablatum, « et in palatinorum numero nuncupatum. » Alius porro mihi videtur Gundramnus iste a Gundramno, cujus, uti et Odrudis ejus uxoris, epitaphium texuit Rabanus, cum primus Levita fuerit, alter conjugatus. Hæc de Rabani parentibus, quos claros fuisse ex jam dictis manifestum est.

4. Natalitium ejus diem et annum asseverantius definit Trithemius « quarto nonas Februarii, anno septingentesimo octogesimo octavo. » Diem nescio unde acceperit, annum propter prope attingit. Rabanus ad diaconatus gradum promotus est anno Christi octingentesimo primo, ut inferius ostendam. Si Ecclesiæ veteres leges ac regulas hac in re servavit, tunc natus erat annos minimum viginti quinque. B Hanc enim ætatem exigunt prisca canones, nisi dispensatio accessisset. Ergo in lucem editus est Rabanus anno fere 776. Certe libros duos de laudibus sanctæ crucis scribere aggressus est ante annum 810, ubi *sex lustra*, id est triginta annos, implevit.

CAPUT II.

Monastica professio et diaconatus, studia sub Alcuino, discipuli.

5. « Fuldæ monachus a puero fuit, » teste Anonymo inferius adducendo, id quod etiam satis indicat in suo ipsius epitaphio, ubi consequenter post acceptum baptismum se Fuldæ *dogma sacrum*, id est vitæ Christianæ et monasticæ leges didicisse affirmat. In pervetustis Annalibus Fuldensibus, qui in anno 4 imperii Ludovici Pii desinunt, apud Lambecium in tomo II Cæsareæ Bibliothecæ, *Raban diaconus factus* memoratur anno 33 regni Caroli Magni, id est anno Christi 801.

6. Adolescentem jam, et litteris utcumque imbutum Ratgarius Fuldensis abbas ab anno 811 in annos sexdecim, « Rabanum una cum Hattono Turonis direxit ad Albinum magistrum gratia liberales discendi artes, » ut ex pervetusto codice Fuldensi refert Browerus in notis ad Rabani poema 13. Ratgario id acceptum referre videtur ipse Rabanus in dicto poemate, in quo aliqui versus hoc loco veniunt observandi.

Jam mihi concessit bonitas tua discere libros :
Sed me paupertas sufficit ingenii.
Me quia quæcumque docuerunt ore magistri,
Ne vaga mens perdat, cuncta dedi foliis.

D Hinc Albinum seu Alcuinum præceptorem suum in carmine litris de sancta Cruce præfixo inducit, pro se ita sancto Martino supplicantem :

Sancte Dei præsul, meritis in sæcula vivens,
Causam quam ferimus, suscipe mente pia.
Nempe ego cum fueram custos humilisque minister
Istius cœles æ, dogmata sacra legens :
Hunc puerum docui divini famine verbi
Ethicæ monitis et sophiæ studiis.
Ipse quidem Francus genere est, atque incolæ silvæ
Hæc conia, hic missus discere verba Dei.
Abbas namque tuus, Fuldensis rector ovilis,
Illum huc direxit ad tua lecta, Pater :
Quo mecum legeret metri scholasticus artem,
Scripturam et sacram rite pararet ovas.

His versibus deceptus est Trithemius et alii, ut dicerent, Rabanum Alcuino præceptorem litteris ope-

ram dedisse Romæ; rati hoc carmen, quod sancto Martino Turonensi antistiti dirigitur, intelligendum esse de pontifice Romano, deque Romana Ecclesia, in qua litteras professus sit Alcuinus.

7. Studiorum socios in Turonensi academia Rabanus habuit Hattonem ex dictis, ejus postea in abbatiali dignitate successorem; et Hemmonem seu Flaimonem, dein episcopum Halberstatensem; id enim colligitur ex præfatione operis de Universo Hemmoni dicati in hæc verba: « Memor sum boni studii tui, sancte Pater, quod habuisti in puerili atque juvenili ætate in litterarum exercitio et sacrarum litterarum meditatione, quando mecum legebas non solum divinos libros et sanctorum Patrum super eos expositiones, sed etiam hujus mundi sapientium de rerum naturis solertes inquisitiones, quas in liberalium artium descriptione et cæterarum rerum investigatione composuerunt. » Sodalem etiam habuit Samuelem, ut patebit ex num. 10. De aliis ejus sociis hariolari non lubet.

CAPUT III.

Fuldensis scholæ regimen, celebritas, alii præceptores, Rabani discipuli, et successor in docendo.

8. Turonis reversus, Fuldensibus præfectus est scholis Ratgario abbate, qui parum æquus in litteras ac litteratos fuit. Istam provinciam in se suscepit Rabanus, vivente etiam tunc Alcuino, qui in epistola 55, *benedicto sancti Benedicti puero Mauro*, id est Rabano, inscripta, cum *valere feliciter cum pueris suis* jubet. Itaque si Rabanus a Ratgario abbate, quem anno 802 Fuldæ regimen iniisse constat, ad Alcuini scholam missus est; si etiam Alcuinus anno 804, mense Maio, vivere desiit, Rabanus exiguo tempore Turonis Alcuinum præceptorem auscultavit.

9. Rabano litteras profitente, magna fuit celebritas Fuldensis academici, quæ omnium disciplinarum libris tum abundavit, et præclaros orbi Christiano doctores peperit. Quam ampla fuerit bibliothecæ Fuldensis supellex, docet nos Rabanus in carmine 16, ad Gerhohum presbyterum, cui commissa erat, quem *idcirco clavipotentem fratrem* appellat:

Dicere quid possum de magna laude librorum,
Quos sub clave tenes, fraier amate, tua?
Quidquid ab arce Deus cæli direxit in orbem
Scripturæ sanctæ per pia verba viris;
Illic invenies, quidquid sapientia mundi
Protulit in mandum temporibus variis.

10. Non solus tamen in istis scholis docebat Rabanus, tametsi præcipuus magister erat. Adjutorem sodalemque habuit Samuelem, postea Wormatiensem episcopum, quem etiam sub Alcuino præceptore condiscipulum habuerat. Utrumque constat ex carmine 21:

Quondam namque meum gaudebam te esse sodalem
Inter lectores, frater amate, mihi.
Nunc quoque te gratulor retinere jura magistri
Crescere virtute, patris habere locum.

Quibus versibus significat Samuelem secum aliquando gessisse magistri seu lectoris officium, quod episcopus creatus retinebat. Addit post duos versus, eidem etiam communem præceptorem fuisse Albinum.

Quod quoniam docuit Albinus tunc magister,
Hoc pectus teneat, hoc opus omne probet.

Cum Fuldensibus scholis præset Rabanus, Gildas Hibernus ipsius rogatu librum de Computo capitulis 99 edidit, eidemque nuncupavit. Nuncupatoriam epistolam ex Cottoniana bibliotheca vulgavit inter Hibernicas Usseries. Ea in epistola operis argumentum Gildas explicat, gratias agens Deo, « qui tibi, inquit, ejus amorem inspiravit, teque reddi suo fulgore decoratum, et proximis tuis profectuosum. »

11. Discipulos habuit permultos, in his Walafridum Strabum, Servatum Lupum, Rudolfum, sequentis Vitæ scriptorem, et Otfridum, de quibus pauca hic adnotanda. Walafridus Strabus, qui postea fuit Augiæ abbas, se ipse inter Rabani discipulos adnumerat in carmine scripto *ad HRabanum magistrum suum*. Lupus in epistola 1 scribit se ab Aldrico metropolitano suo directum fuisse « ad venerabilem HRabanum, uti ab eo ingressum caperet divinarum Scripturarum. » Eidem *reverentissimo Patri eximioque præceptori* suo inscribit epistolam 40, qui vicissim Lupo post ejus ab se discessum dedicavit *Collectarium in Epistolas Pauli*. Rudolfus Rabanum itidem *præceptorem ac magistrum suum* vocat in sequent. Vita. Otfridus vero presbyter et monachus Wissenburgensis apud Spiram Nemetum, in epistola Liudberto Maguntino archiepiscopo scripta pro translatione ab se facta evangeliorum in linguam Theoticam, « Hunc igitur librum, inquit, vestræ sagaci prudentiæ probandum curavi transmittere: et quia a Rabano venerandæ memoriæ, digno vestræ sedis quondam præsule, educata mea parvitas est, præsulatus vestri dignitati sapientiæque commendare curavi. »

12. Abbas factus vir sanctus curam docendi liberales artes aliis commisit, reservato sibi officio interpretandi Scripturas sacras; nam ad eum jam abbatem missus est Lupus, uti ab eo præludia istius disciplinæ disceret ex dictis. Eo abbate humaniores litteras scholaribus tradidit Candidus monachus, cujus hæc verba sunt initio libelli quem de Vita Eigilis abbatis composuit: « De cætero quoque notum facio tuæ charitati quod anno præterito dominus abbas HRabanus, cum illi querebar quia non haberem quemquam mecum consociorum cum quo in divina lectione disputando et legendo proficere potuissem, tale mihi responsum referebat: *Exerce, inquit, temetipsum legendo, et aliquid utilitatis adde dictando. Nam dum ego ibidem, ubi nunc ipse moraris, commanerem, librum prosa et versibus in laudem sanctæ crucis divina gratia inspirante incepi.* » Atqui istud opus aggressus est Rabanus, dum humaniores disciplinas doceret in schola monasterii, in qua proinde Candidus tum, cum Eigilis Vitam scribebat, præceptoris obtinebat officium.

CAPUT IV.

Sacerdotium, vexatio, iter Jerosolymitanum.

13. Ordinis sacerdotalis gradum suscepit ab Hailstulfo archiepiscopo Moguntino, quod ipse testatur

in epistola ad eundem Haistulfum initio librorum de Institutione clericorum, in hæc verba: « Tuo enim magisterio super me libens subdam, a quo recordor me accepisse dignitatem ecclesiasticam, id est sacerdotalē ordinationem. Scribebat hanc epistolam Rabanus anno 819, signato in versibus Haistulfo inscriptis in limine istorum librorum, quo anno facta est Fuldensis basilicæ dedicatio, cui Rabanus interfuit jam presbyter, teste Candido in Vita sancti Eigilis. Atqui Haistulfus sedem Mogontiacensem anno 815 iniisse dicitur apud Serarium, ac proinde eodem ferè anno ordinatus ab eo est Rabanus. Certe verbum *recordor*, quo usus est in præcitata epistola, anno 819 (ut dixi) Haistulfo directa, satis innuit jam aliquantum effluxisse temporis a sua ordinatione. Postea quam hæc observaveram, incipit in manus meas tomus secundus Bibliothecæ Lambecianæ, in quo veterimi habentur Fuldenses Annales jam laudati, ubi de Rabani sacerdotio hæc lego: *Anno 1 Ludovici Pii Rabani ordinatur ad presbyterum x Kal. Januarii ab Heistolfo archiepiscopo Mogontiacensi.* Ergo anno 814 desinente, quo proinde anno Heistulfus ecclesiæ Mogontiacensi jam præsidebat.

14. Inter ea motus et similitates excitantur in monasterio Fuldensi: dira pestis, qua non semel afflicta est illa congregatio, primum quidem Sturmio abbate, tum etiam (ut conjicio) regente Baugulfo, qui ob ill regimine cessisse videtur: dein sub Ratgario, qui jussu Ludovici Augusti abjectus est; ac demum itidem sub Rabano, quem monachorum suorum factio abbatix nuntium remittere coegit. Sturmio, jubente Pippino, in exsilium missus est ad magnum cœnobium, quod dicitur Unnedica, ut in ipsius Vita legitur. Browerus, primus Vitæ editor, suspectam habuit vocem *Unnedica*, ubi V. C. Hadrianus Valesius legendum putat *Gemedico, Jumiège*, quod *Gemedicum, Gemeticum*, et *Gimeticum* vocant, situm in pago Rothomagensi ad Sequanam. Certe proclivis est mutatio litteræ G in V apud Teutones et Francos: adeo ut pro *Gimedico* scriptum sit in Sturmii Actis *Vimedico*, cujus loco Browerus legerit *Unnedico*. Itaque Sturmii exsilii locum esse Gemeticum indubitanter existimem. Et quidem iniqua fuit in Sturmium et Rabanum commotio monachorum; in Ratgarium vero justa, moderata et necessaria. Ratgarius quippe ubi primum iniiit pastoralem curam, mox totum fere monasterii disciplinæ Fuldensis statum pervertit, aliorum monasteriorum, nedum sui, mores reprehendens, « quasi regulariter non viverent. » Monachos suos rebus necessariis spoliatos ad laborem manuum assiduam adigebat, abrogatis solitis precibus, frequenti missarum celebratione, et festis diebus non paucis. Hinc querele apud Carolum Magnum depositæ a monachis, quorum supplicem hac de re libellum retuli post Vitam sancti Eigilis abbatis Fuldensis. Caroli jussu repressa Ratgarii severitas, eo mortuo rursus fervere, ad laborem plus quam

• Vide Patrologiæ tom. CV.

A servilem suos adigere, eisque libros et studiorum usus interdiceret. Hi precibus primum apud ipsum rem agunt, ad genia procumbentes supplicant ut mitius cum eis agatur. Rabanus ipse, cui librorum parva supellex adempta fuerat, durum et ferocem abbatis animum delinire tentat his versibus.

Te, Pater alme, virum, monachorum atque optime paster,
 Lavoco propitium ipse tuus famulus:
 Ut tua nunc pietas miserum me exaudiat alma,
 Ad te clamantem, rector ubique pius.
 Jam mihi concessit bonitas tua discere libros:
 Sed me paupertas suffocat ingenii.
 Me quia quæcumque docuerunt ore magistri,
 Ne vaga mens perdat, euncta dedi foliis,
 Hinc quoque nunc constant glossæ, parvique libelli,
 Quos precor indigno reddere præcipias.
 Servi quidquid habent, dominorum jure tenent.
 Sic ego quæ scripsi, omnia jure tenes.
 Nec mihi ceu propria petulans hæc vindico scripta:
 Defero sed vestro omnia iudicio.
 Sed mihi hæc tribuas, seu non; tamen Omnipotentis
 Divinitas semper det tibi curata bona:
 Certamenque bonum cursum consumper honesto,
 Cum Christo ut maneat semper in arce poli.

Movisset ferreum pectus tam just: tamque modesta oratio: at saxo cantum est. Hinc malum ingens, secessio et exsilia monachorum, et solitudo in solitudine ipsa. Lugubrem hunc Fuldæ statum patheticus describit Rabanus in carmine 30, ad quemdam Fuldensem monachum exultantem; quod non ab re erit huc referre, ut pastores demum intelligant, quantum malum pariat immoderata severitas.

Currens charta procul nuntia porta
 Dilecto gravi munera Fratri,
 Quæ infausta tulerat temporis hora.
 Quem dum eripuit sorte nefanda
 Sons, fians at que do or, et labor ingens
 Longas comouerat querere terras
 Pars ablata fuit, parsque remansit:
 Cum divisis homo (rob dolor!) unus
 Est voto atque anima corpore bino.
 Postquam tu unanimis, frater, abisti,
 Ast mox per varios torsus ubique
 Sum casus, odiis læsus et atris.
 Sed nunc... doleo pectore tristi
 Multum posse malum, heu! generale,
 Quam soli mihi met confere damnum.
 Ex quo seditio noxia dudum
 Inter nos orta est, nemo valebat
 Lenire hanc precibus, nec dare finem.
 Crescens sed nimium tempore multo,
 Aucta est perque dies sorte maligna,
 Vastavit populum Patris ob iram.
 Durescit qui animo et cedere nescit,
 Trux deturbat oves, caede cruentat:
 Nullius miseret, sæviti in omnes.
 His commota malis turba reliquit
 Antiquum stabulum: sit peregrina.
 Læsis una salus pergere longa [L. longe] est.
 Venit summa dies, tempus amarum,
 Quando extrema pati turba coacta est,
 Et convicta malis liuquere sedes.
 Cuneti conveniunt undique fratres,
 Quis mens una fuit, parque voluntas,
 Innitem ut precibus dextere certent.
 Duratus qui animo spreverat [pro sprevit] omnes,
 Irritans populum [monachos] pellit ab æde,
 Desperare dedit Patris amore.
 Diverso inter ea mœnia luctu
 Miscentur: resonant cymbala cumque,
 Et signum ecclesiæ convocat omnes.
 Accurrunt tumulo martyris almi,
 Flet mista senibus plebs juniorum,
 Ex imo gemitus pectore ducunt,
 Expanduntque manus cum prece fusa.

Sic desinit mutilus codex, ex quo satis hujus tragœ-

dixit finem discimus. Delata res est ad Ludovicum Augustum, qui monachis Fuldensibus facultatem dedit eligendi alium abbatem. Mox, abjecto Ratgario, electus est anno 817 Eigil abbas, ut in ejus Vita dictum est. Eo abbate rediit optata serenitas, collecti denuo in unum monachi regularem disciplinam et studiorum usum revocarunt Rabano maxime præceptore.

15. Per eam Ratgarii tempestatem accidisse arbitror ut Rabanus loco cedere compulsus abierit in loca sancta: cujus peregrinationis hæcenus ignoratæ meminit ipse in mss. commentariis libri Josue, cap. 11, versu 8, ubi de Sidone agit. « Ego quidem, inquit, cum in locis Sidonis aliquoties demoratus sim, nunquam comperi duas esse Sidonas, unam magnam et aliam parvam, quantum ad terrenum pertinet locum. » Neque enim iter istud revocari potest ad tempus intermissi regiminis abbatialis; siquidem hos commentarios nuncupavit Fridurico Trajecti ad Rhenum episcopo, qui anno 834 cæsus est, ante annos octo quam Rabanus regimen abdicaret.

CAPUT V.

Abbatis munus, res gesta, regiminis abdicatio.

16. Eigili abbati ita, ut dixi, instituto, ac post quinquennium mortuo, successit Rabanus anno 822, mense Augusto vel Septembri, ut colligo ex duabus chartis a Pistorio editis, quarum una Eigile abbate data est vi *Nonas Augusti*, pag. 528, alia HRabano, mense *Octobri*, x *Kalendas Novembris*, pag. 535; utraque *Ludovici imperatoris anno nono*.

17. Præclaras res a tanto abbate gestas explicare omnes difficile est. Ab eo siquidem sarta tecta viguit monastica disciplina; aucta præter modum cœnobii existimatio et fama, uti et monachorum religio; plurimum temporalis commodi adjectum; litterarum studia mirifice exulta; regum et imperatorum, quibus gratissimus et acceptissimus semper fuit, conciliata benevolentia; et (quod prius dixisse debueram) basilicis, sacris aris, ac sanctorum reliquiis cultus amplificatus. Audiendus hoc loco Trithemius: « Sub ejus regimine monasterium Fuldense rebus atque personis crevit quotidie, et fama sanctitatis monachorum ejus per totum se regnum Francorum diffudit, præcipue tamen abbatibus HRabani opinio doctrinæ et sanctimonie in ore fuit omnium celebris et gloriosa, non solum apud Germaniæ Francos, sed apud Gallicanos quoque et Italos: cujus viri fama reges et principes, episcopos et doctores quoslibet, etiam longius distantes, in ejus venerationem permovet. Ex omni regno Francorum, quod tunc erat unum, Germanis et Gallis, ad audiendum illum certatim confluebant viri multarum facultatum periti; et se fore beatos existimabant, qui ad ejus fuissent familiaritatem admissi. Multi quoque principes, nobiles et cives HRabani magisterio filios suos commiserunt imbuendos, variis atque magnificis præceptorem donis et muneribus honorantes: quos ille tanta sedulitate docuit, quæ major excogitari vix potuisset. »

18. Quid in sanctorum reliquiis et loca sacra præstitum ab eo sit, abunde nos docet Rudolfus (*Infra in Vita Rabani*), nisi quod omittit jaeta per eum fuisse fundamenta Hersfeldensis ecclesiæ, teste Lamberto hujus loci monacho, cujus hæc verba. « Anno 851 Brun et Raban abbatibus fundamentum ecclesiæ Sancti Wigberti foderunt vi Idus Julii, feria secunda, » quam Rabanus post Bruni mortem absolvit, et anno 850 dedicavit: cujus rei memoriam versibus testatam reliquit.

19. Fuerunt eo tempore, Meginfrido apud Trithemium testante, in cœnobio Fuldensi *monachi centum quinquaginta*, quos ille non minus virtutibus quam litterarum studiis informabat. Famam ejus doctrinæ probat factum Lupi, qui jam vir, magnis rebus occupatus, excultisque litteris, Rabani tamen disciplinæ erudiendum se submisit paulo ante concessam sibi Ferrariensis monasterii administrationem, ut patet ex ipsius epistola 5. Idem jam abbas præceptori gratias agit epistola 40. Quid rei egerit in Fuldensi academia sub Rabano, declarat ipse in epistola sequenti ad Immonem episcopum Noviomagensem: « Cur autem vobis significari petieritis quos libros in Germania scripserim vel legerim, demiratus sum, nec satis causam comprehendere potui, nisi forte mei experimentum argute capere voluistis propositis duabus rebus: quarum altera, si cessissem, videri poterat ostentationis; altera imprudentiæ puerilis. Itaque simpliciter vobis aperio principem operam me illic destinasse lectioni; et ad oblivionis remedium et eruditionis augmentum libros pauculos paravisse: nec Germanicæ linguæ captum amore, ut ineptissime quidam jactaverunt, sarcinam subiisse tanti tamque diuturni laboris. »

20. Inter ea, Ludovici Augusti filiis in patrem conspirantibus, tam prudenter et religiose se gessit Rabanus, ut et patris et filiorum benevolentiam sibi retinuerit, fueritque apud eos sequester concordie et pacis, edito libro *de Reverentia filiorum erga patres, et subditorum erga reges*, in cujus fine Ludovicum imperatorem ad indulgendum filio et aliis hortatur.

21. Quid rei familiaris cœnobio Fuldensi per eum accesserit, testes sunt litteræ donationum a Pistorio et Browero editæ. Observatione digna est Eginhardi epistola 16, *reverentissimo Christi famulo HRabano venerabili abbati* inscripta, qua Gundhartum quemdam ejus hominem a militari illius anni expeditione excusatum haberi rogat. Fuldense quippe cœnobium erat ex illorum numero qui regi dona et militiam (sic aiunt) debebant. Ad hæc egregium a Gregorio papa quarto diploma obtinuisse dicitur, quo pontifex sex privilegia Fuldensibus concedit. 1. Confirmat monasterii patrimonium. 2. Assignat Rabano ejusque successoribus domicilium Romæ, puta monasterium Sancti Andreæ, dictum Exavilum, juxta ecclesiam Sanctæ Mariæ ad Præsepe. 3. Vetat cujusvis ordinis antistitibus ne sacrificent in Fuldensis basilicæ ara primaria. 4. Concedit prædicandi facultatem, proedriam et primatum sedendi in publicis

concessibus, ante omnes Galliae et Germaniae abbatibus. 5. Usum dalmaticae, caligarum et sandaliorum. 6. Ut Fuldensis antistes nonnisi ab apostolica sede benedicti notarii et scriniarii, indict. 14, id est anno 836; quod diploma Gretserus ex Viennensi bibliotheca publicavit, teste Browero in relectionibus *ad Antiquitates Fuldenses*: quod diploma, inquit, si genuinum est, magna Rabano ornamenta conciliat.

22. His addit Trithemius, Rabanum in pauperes, non sine suorum obloquio, liberalem fuisse; et in refrigerium defunctorum elemosynas dare solitum: quas cum Adelhardus monachus, homo Francus, nimis quam avarus domesticæ rei dispensator, aliquando fraudasset, egregie castigatum cœlitus fuisse anno 837. Id cum legi, venit in mentem illius *Adalhardi inclusi*, cujus epitaphium exstat in poematis Rabani. Quod vero subijt Trithemius, eum data lege removisse feminas ab ingressu Fuldensis ecclesiae, id ab initio cautum eo in loco, *ex quo a monachis habitari cœptus est*, auctor est Rudolfus in libro de Vita sanctæ Liobæ abbatissæ. Quidam nihilo minus notandum est in his Trithemii verbis: « Fecit et aliam valde necessariam constitutionem beatus abbas Rabanus, quæ (ut fertur) usque in præsentem diem in monasterio servatur. Sciens enim quam sit monachis frequens conspectus mulierum periculosus, illis maxime qui juniores ætate in timore Domini adhuc minus exercitatos habent sensus, de consilio duodecim seniorum cunctis perpetuo mulieribus ad monasterium interdixit accessum. Quæ sancta constitutio ut robor obtineret perpetuum, transitum femineo sexui per aquilonarem urbis portam, extra quam situm est monasterium, perpetua sanctione prohibuit et negavit. » Quod forsitan de prisæ consuetudinis confirmatione intelligendum est. Cæterum quod ait Trithemius, istum morem ad suum usque tempus servatum fuisse, excipias festum sancti Bonifacii et quosdam alios festos dies, in quibus feminis patebat ingressus ecclesiae de concessu pontificis Romani: tametsi observatum a majoribus est, prima vice qua patuit, ecclesiam postriedie de cœlo tactam conflagrasse.

23. Quod superest, Rabanus abbas anno 838 Hirsaugiam misit coloniam monachorum, qui cœnobium ab Erlafrido comite instructum incolerent, præposito eis discipulo suo Liutberto abbate, uti Trithemius in Historia Hirsaugiensi fusius docet

24. « Anno 842, inquit Lambertus Scafnaburgensis, Liutharius expulsus est a regno, et Raban abbas de monasterio, cum illud per annos viginti nobiliter rexisset, » ex Rudolfo. Id factum dissensione monachorum Trithemius ex Meginfrido tradit: « Anno nativitatis ejus quinquagesimo septimo, ut Meginfridus Fuldæ postea monachus est auctor, facta est inter eum et Monachos ejus, sollicitante diabolo, gravis quædam et nociva dissensio, cujus tamen causam non expressit. Quam Ludovicus Ger-

A manorum rex, frater Lotharii imperatoris ac regis Italiae, filius Ludovici primi, missis ad Fuldam nuntiis HRabanum ad se vocavit abbatem, et monachorum temeritatem regali auctoritate compescuit, venientemque cum honore suscepit, et biennio ferme secum in curia regali detinuit. Interea monachi Fuldenses, pœnitentia ducti, oratores miserunt ad regem, humili supplicatione rogantes ut ablatum sibi redonaret abbatem: quod tamen facere propter causam rationabilem et abbas ipse renuit et rex admittere nullatenus consensit. Mansit ergo in aula regia beatus abbas HRabanus biennio, usque ad mortem Otgarii archiepiscopi Moguntini, monachis interim lamentantibus. Hic duplex erratum, et quod Rabanus biennio in aula mansisset post dimissam præfecturam, et quod exacto illo biennio sedi Moguntinæ admotus dicitur. Nam toto fere quinquennio privatus in cella remota deguit, ab anno scilicet 842 ad 47, quo successit Otgario. Rem melius distinguunt abbatum Fuldensium Acta vetera a Browero citata in libro IV Antiquitatum Fuldensium: « HRabanus postquam ecclesiam Fuldensem per viginti annos egregie rexisset, relicta quam habuit potestate ultra Rhenum fluvium, in regnum Lotharii se contulit. Post quem quidam de Fratibus Monasterii, si quo modo eum revocare possent, mittuntur. Illo vero renuente, Hattonem super se abbatem constituerunt. HRabanus autem post dies paucos ad monasterium veniens, cum concordia abbatis et fratrum ejus ad orientalem plagam monasterii montanus efficitur. » Id est reclusus in cella, quæ in monte Sancti Petri sita est, duodecim fere stadiis a monasterio: ubi « Deo serviens, inquit Rudolfus, cœlesti sapientiæ vacabat. » De hoc secessu explicanda est Lotharii Augusti epistola HRabano inscripta initio Commentarii in Ezechielem: « Placet, inquam, tua habitatio nobis, si creditur ab omni jactantia aliena. Plus enim interiori hominem rustica montium solitudo, quam regalis urbium pulchritudo delectat, ubi nulla liventis invidia tranquillum pectus hilari mentitur intuitu, nec fucati sermonis adumbrata blanditiis artifice scelere mutua fabricatur astutia. » Data est hæc epistola eo tempore quo bellorum tumultus Lotharium et fratres ejus de regno disceptantes agitabat, ut initio epistolæ Lotharius significat. Tempus dimissi regiminis vir magnæ eruditionis Stephanus Baluzius recte statuit in notis ad Lupi epistolam 40, tum ex anno 822, quo initam a Rabano dignitatem abbatialem docent Annales Fuldenses, tum ex spatîo viginti annorum regiminis, quos ipsi Rudolfus assignat usque ad depositionem curæ pastoralis. Repugnare tamen videtur vetus abbatum Fuldensium catalogus manu descriptus, citatus a Browero in notis ad Rabani poema 28; quo in catalogo « Hatto, Bonosus dictus, » Rabani successor, « suscepisse gubernaculum abbatiae anno Domini 841 » perhibetur. Quod interpretandum puto de fine anni 841 secundum veterem calculum, at de initio anni 842 secundum novum. Rabanus

enim Eigili successit sub finem anni 822, id est mense Septembri, ex dictis; dignitate cessit, « cum monasterium rexisset per annos viginti, » teste Rudolfo, ac proinde ejus abdicatio contigit initio anni 842, quod nonnulli ad præcedentis anni finem referebant. Hunc calculum prævalide firmat Lupi epistola 41, ubi ait se sospitem reversum ex Germania, seu ex Fuldensi academia, perculsum fuisse nuntio mortis Aldrici Senonensis episcopi nutritoris sui, quem sub finem anni 840, nimirum vi Idus Octobris, obiisse in ejus Vita ostendi. Atqui Rabanus tum, cum Lupus ab eo discessit, abbatibus munus abdicaverat, ut intelligitur ex Lupi epistola 40 ad ipsum, in qua jam in Galliam reversus scribit se audisse Rabanum deposuisse sarcinam administrationis, ac proinde id contigit solum initio anni 842, quo tempore Lotharius cum fratribus suis de regno armis disceptabat, ut dictum est supra. Huc accedunt quædam chartæ donationum apud Pistorium pag. 484 et 558, quarum una Rabano abbati facta dicitur anno secundo Ludharri gloriosissimi regis Francorum, quarto Nonas Aprilis, id est anno 842; alia Hattoni abbati quarto Nonas Aprilis, anno tertio Ludorici regis orientalium Francorum, id est anno insequenti. Quæ fuerit hujus abdicacionis causa, sibi renuntiari optat Lupus in dicta epistola 40 his verbis: « Cæterum audivi sarcinam administrationis vestræ vos deposuisse, et rebus divinis solummodo nunc esse intentos; Hattoni vero nostram sudoris plenam reliquisse: cujus rei ordinem simulque alia, quæcunque videbuntur, beatitudinis vestræ litteris optabo cognoscere. « Verum quid Lupo rescriptum hac de re sit ignoramus.

25. Hujus vacationis tempore vir pius totum se contulit ad studia sacrarum litterarum: tumque opus suum *de Universo* dedicavit Hemmoni episcopo Halberstatensi, ad quem hæc verba facit in epistola nuncupatoria: « Postquam me divina providentia ab exteriorum negotiorum cura absolvit, teque in pastoralis curæ officium sublimavit, cogitabam quid tunc sanctitati gratum et utile in scribendo conficere possem, » Præter ea « anno 844, » ut tradunt Annales Fuldenses, « HRabanus sophista, » id est sapiens, « et sui temporis poetarum nulli secundus, librum quem de laude sanctæ crucis Christi figurarum varietate distinctum difficili et mirando poemate composuit, per Aschricum et HRuodbertum monachos monasterii Fuldensis Sergio papæ sancto Petro offerendum transmisit. » De reliquis ejus operibus per id tempus editis postea dicemus. In his commentariis suos in Sapientiam et in Ecclesiasticum cum libro pœnitentia nuncupavit Otgario Mogontiacensi antistiti, decessori suo: de quo explicanda est cleri Moguntini epistola reclamatoria apud Chesnium edita tomo II Historiæ Francorum, ubi Otgarii seu Oteri reditum in sedem suam ab Ludovico imperatore flagitant Mogontiacenses « propter nimiam necessitatem, quæ quotidie in ipsa parochia grassaba-

« Vide Patrologiæ tom. CV.

tur, absente diu et procul versante suo pastore. » Hæc autem propterea noto quod nullam ejus rei mentionem facit Serarius in Historia Moguntiacæ. Is est Otgarius cui Rabanus pro ordinatione Werdrici diaconi scripsit, probante Eginhardi epistola 4.

CAPUT VI.

Archiepiscopalis dignitas, archiepiscopi gesta.

26. « Anno 847, » habent Annales Fuldenses, « Otgarius Mogontiacensis episcopus xi Kal. Maii obiit; in cujus locum HRabanus ordinatus est v Kal. Julii. » Huc scrupulum movet Petrus Franciscus Chiffletius, eruditus presbyter societatis Jesu, qui in Præfatione ad librum contra Judæos, sub Rabani nomine ab se vulgatum, censet Rabani ordinationem factam esse anno præcedente, nimirum tum propter diem Dominicam, in qua episcoporum ordinationes fieri debent ex antiquo more, eo anno in v Kal. Julii incidentem: tum propter spatium novem annorum regiminis cum uno mense et diebus quatuor, qui Rabano tribuuntur in prædictis Annalibus, ubi mors ejus refertur ad annum 856, pridie Nonas Februarii, nam a v Kal. Julii anni 847 ad hunc annum non reperiri integrum novennium. Quapropter existimat annum 847 in istis Annalibus computari secundum veterem calculum, qui annus sit præcedens secundum novum. Et quidem proba est utraque Chiffletii ratio, sed nodi utriusque solutio aliunde repetenda. Mensis enim Junius, in cujus die v Kal. Julii ordinatio Rabani facta dicitur, trahi non potest in diversos annos pro diverso calculo; sed tantum tres menses primi æræ nostræ vulgaris, neque præcedit vetus computandi ratio, sed Dionysiana et nostra nova. Sic Januarius, Februarius, et Martius ad Pascha usque pertinent ad finem anni 847 secundum vetus computum; ad initium vero anni insequentis secundum Dionysianum, quod annos inchoat a Christi nativitate; et secundum nostrum novum, quod a mense Januario. Scio alicubi variasse hunc usum, ita ut menses novem, ab annuntiatione seu a mense Martio ad Natale Domini, uno anno præverterint aliquando cum calculum, qui annos computabat a Nativitate, non ab Incarnatione; eumque morem, teste Covarruvia, obtinuisse apud Pisanos. At rarissimus fuit iste computandi modus. Proinde, ut dixi, hujuscemodi a Chiffletio propositi solutio repetenda est aliunde. Negari certe non potest quin episcoporum ordinationes pro veteri more fieri solitæ sint die Dominica, sed non semper; nam sancti Willibrordus et Bonifacius ordinati sunt Romæ, hic pridie Kal. Decembris anni 823, qui dies tum in feriam tertiam incidit; ille anno 696, die sanctæ Cæcilie, qui in feriam quartam. Existimo tamen Rabani ordinationem contigisse die Dominica: sed quia, testantibus Annalibus Fuldensibus, Franco-Saxonicis, et Hermanno monacho facta est anno 847, fatendum est mendum irrepisse in diem apud Annales Fuldenses, et pro v Kal. Julii rependum esse vi Kal. Julii, uti legit Trithemius.

Quamquam Franco-Saxonici Annales mss. optimæ A notæ, qui cætera hoc loco cum Fuldensibus conveniunt, Rabani ordinationem reponunt viii Kal. Julii, id est die natali sancti Joannis Baptiste, qua die ob festi celebritatem, tametsi Dominica non erat, Rabani ordinatio facile fieri potuit. Aliud Chiffetii momentum inferius diluendum est, ubi Rabani annos pontificatus expendimus. Interim moneo librum seu epistolam contra Judæos, sub nomine Rabani vulgatam, ex qua præcipuum sententiæ suæ de anno ordinati Rabani fundamentum deprompsit Chiffetius, non esse huic pontifici tribuendam, sed Amoloni, ut postea demonstrabo. Nunc res a Rabano archiepiscopo gestæ paucis explicandæ sunt.

27. Eodem ordinationis suæ anno, ex prædictis Annalibus, « jubente HLudowico rege apud Mogontiacum synodum habuit circa Kal. Octobris, » nimirum in monasterio Sancti Albani. Occasio hujus synodi eadem fuit quæ Meldensis concilii, ut Baronius observavit. Cum enim a laicis bona ecclesiarum, jura pariter et personæ invaderentur, deque his frequentes apud regem querelæ deponerentur; ipse, ut his malis mederetur, satis egit ut ejusmodi provinciale concilium colligeretur, « cui archiepiscopus Rabanus, vir doctrina valde insignis, præesse deberet quem sciret probitate atque scientia nulli secundum, » inquit Baronius. Quot vero episcopi interfuerint, quæve definiert, docet Rabani synodalis epistola ad Ludovicum regem missa cum capitulis ibidem constitutis, quæ exstant in collectione Conciliorum. In ea epistola consideranda sunt hæc C verba: « Decrevimus ut singulis parochiis per episcopos et clericos, per abbates et monachos oratio pro vobis, et pro vestra conjuge, simulque prole nobilissima fieret, cujus orationis summa est, missarum tria millia et quingentæ, et psalteriorum mille septingenta, » et infra: « Tunc vero considerentes in claustris sancti Albani martyris, secundum morem illum quo priscis temporibus sub Carolo imperatore Hildebaldus et Ricolfus cum cæteris episcopis et abbatibus illuc convenientibus fecerunt, cœpimus in Dei nomine, communi consensu et voluntate, tractare pariter de statu veræ religionis, atque utilitate et profectu Christianæ plebis. Convenit inter nos de nostro communi collegio clericorum et monachorum facere duas turmas, sicut et fecimus; ita ut in una turma considerent episcopi cum notariis... in alia vero turma sederunt abbates et probati monachi, Regulam sancti Benedicti legentes atque tractantes diligenter, qualiter monachorum vitam in meliorem statum atque augmentum per Dei gratiam perducere possent: et ubicunque per negligentiam atque desidiam rectorum regularis ordo dilapsus fuisset, rursum secundum normam sancti Benedicti restitueretur. » In illa etiam synodo ventilata est causa cujusdam « pseudopropheteusæ de Alamanniæ partibus, nomine Thiotæ, quæ Salomonis episcopi (Constantiensis) parochiam suis vaticiniis non minime turbaverat, asserendo certum con-

summationis sæculi diem, aliaque perplura divinitus sibi revelata. Hæc in præsentiam episcoporum apud Sanctum Albanum adducta, publicis cæsa flagellis, ministerium prædicationis quod irrationabiliter arripuit, cum dedecore amisit, » ut fusius legitur in jam dictis Annalibus, ex quibus etiam subjecta eruimus.

28. « Anno 848 » Ludovicus Germaniæ rex « homines HRabani episcopi adversus dominum suum conspirantes, publice convictos cum eo pacificavit apud Mogontiacum. Gotescalcus quoque quidam presbyter, » monachus cœnobii Orbacensis sub parochia et ditione archiepiscopi Rhemensis, sed diocesis Suessionensis, « de prædestinatione Dei prave sentiens, et tam bonos ad vitam, quam malos ad mortem perpetuam inevitabiliter a Deo prædestinatos esse affirmans, in conventu episcoporum rationabiliter (ut plurimis visum est) convictus, et ad proprium episcopum Igmaram Rhemis transmissus est, prius tamen juramento confirmans ne in regnum HLudowici ultra rediret. » Meminit istius synodi Hincmarus cum variis in locis, tum maxime in capite 11 posterioris operis adversus Gothescalco, ubi synodalem epistolam profert a Rabano ad se missam de Gothescalco, quæ exstat in tomo III Conciliorum Galliæ. Rabanus insuper tres hac de re scripsit epistolas ad Hincmarum Rhemensem, ad Notingum Veronensem episcopos, et ad Heberardum comitem in Italia, quas typis vulgavit Jacobus Sirmondus anno 1647. Duas superiores synodos in unam conflavit Trithemius in Chronico Hirsaugiensi, ubi de hac synodo agens multa peccat: tum quia eam synodum jussu Lotharii coactam fuisse dicit, cum Ludovico rege procurante id factum sit; tum quia Patres synodi recensens, memorat Alfridum Hildesheimensem episcopum, qui anno duntaxat 851 eam sedem iniit; Hetti archiepiscopum Trevirensensem, Hildeboldum Coloniensem, Ludericum Bremensem episcopum, et Eginhardum abbatem Segensteltensem, qui antea e vivis aberant, et Radulphum abbatem S. Medardi Suessionensis, postea Bituricensis archiepiscopum, qui hanc dignitatem jam dudum ante, id est ab anno 840, obtinuerat. Lege Henschenii Commentarium, num. 51.

29. « Anno 850, » ex iisdem Annalibus Fuldensibus, « gravissima fames Germaniæ populos oppressit, maxime circa Rhenum habitantes: nam unus modius de frumento Mogontiaci vendebatur decem siclis argenti. Morabatur autem eo tempore HRabanus archiepiscopus in quadam villa parochiæ suæ, cui vocabulum est Winzella; et pauperes de diversis locis venientes suscipiens, quotidie plus quam trecentos alimento sustentabat, exceptis his qui in præsentia illius vescebantur assidue. » Jam superius ex Trithemio notatum est quantæ charitatis in pauperes fuerit abbas. De Winzella sermo recurret num. 38. Eodem anno 850, et quidem « v Kal. Novembris, ecclesia Sancti Wigberti » in cœnobio Fritslariensi « dedicata est a Rabano Mogontiacensis

ecclesiæ archiepiscopo, » ex Chronico Hildenesheimensi.

30. « Anno 852 habita est synodus ex voluntate atque præcepto HLudowici serenissimi principis in civitate Mogontia metropoli Germaniæ, præsidente HRabano venerabili ejusdem urbis archiepiscopo, cum omnibus episcopis atque abbatibus orientalis Franciæ, Bajoariæ et Saxonix. Et illi quidem de absolvendis quæstionibus ecclesiasticæ tractatum habebant. Rex vero cum principibus et præfectis provinciarum publicis causis litibusque componendis insistens, postquam synodalia eorum decreta suo iudicio comprobavit, Bajoariam reversus est. » De episcopis qui huic concilio interfuerunt agit Henschenius in Commentarii num. 51, ubi quædam Trithemii errata corrigit : assignat etiam suam cuique sedem episcopis, qui primo Rabani concilio præsentibus fuerunt, num. 49. Anno 855 habita est synodus « in palatio regio Franconoford, » præserte Ludovico Germaniæ rege, in qua quid Gozberto Onabruggensi episcopo in Herifordensis parthenonis ecclesiæ competere deberet, definitum est coram Ludovico rege « et archiepiscopo HRabano, cæterisque cum eo in synodo agentibus. » Ejus rei diploma idem rex concessit, superius editum in O servationibus præviis ad historiam translationis S. Viti ^a.

31. Sic occupatus in muneris sui officiis piissimus antistes, vix interspirandi tempus habebat. Quam ob rem a Freculfo Lexoviensi episcopo instigatus ad scribendos commentarios in Genesim, ita rescribit : « Injuxisti ut Pentateuchum... digererem. Verum hæc quantum meam possibilitatem excedant, tu melius nosti, cum in difficillimo loco conversans, propter curam gregis Dominici, ne ei necessaria desint, tantum occupatus sim, ut nec aliorum dicta perlegere, nec propria excogitare liceat. »

CAPUT VII.

Scribendi studium, reverentia erga Patres.

32. Tantus erat ejus amor in litteras, ut eum ab scribendi studio non docendi labor et vitæ regularis officia, non varix occupationes, non denique morbi revocarent. Facilis quippe amicorum parere voluntati, id unum curabat, ut Christi Ecclesiæ aliorumque saluti prodesse posset. Hoc probat ejus præfatio in librum Judicum, Humberto Wirtzburgensi episcopo inscripta, cujus hæc verba : « Igitur quia paternitas tua a nostra exiguitate ad hoc aliquantulum dignata est quærere solatium ; propter amorem Dei et vestram etiam humilem in eo dilectionem, humilem in hoc opere profiteor me vobis esse velle servitorem, et boni studii, quantum divina gratia annuerit, benevolum adiutorem. » Et in epistola ad Ludovicum regem initio Commentariorum in libros Machabæorum : « Quandiu, inquit, in hoc corpusculo vixero, in Christi servitio, prout possibile fuerit, laborare contendo. » Fuldensi academix præ-

^a Vide Patrologiæ tom. CIV, inter Ludovici Pii Diplomata.

A fectus, tametsi vacaret regularibus exercitiis et instruendæ juventuti ; non tamen desistebat a conficiendis commentariis ex sententiis Patrum, ut testatur ejus epistola ad Haistulfum Mogontiacensem episcopum pro expositione in Matthæum : « Horum ergo lectioni intentus, quantum mihi præ innumeris monasticæ servitutis retinaculis licuit, et pro nutrimento parvulorum, quod non parvam nobis ingerit molestiam, et lectionis facit injuriam ; ipse mihi dictator simul et notarius existens, in schedula ea mandare curavi quæ ab eis exposita sunt, vel ipsorum syllabis, vel certe meis breviandi causa sermonibus. » Bedam Venerabilem imitatus, cujus fere eadem verba sunt in ejus Elogio relata sæculo superiori ^b. Abbas factus idem studium coluit, tametsi « in desertis locis conversans, maxima occupatione detineretur, qua servire ac necessaria providere famulis Christi sub Regula sancti Benedicti degentibus quotidie compelleretur, nec otium haberet Patrum dicta pleniter perscrutari, » uti scribit in epistola ad Freculfum Lexoviensem in Gallia episcopum, cui mittit expositionem suam in Leviticum : quod etiam dixerat in epistola ad eundem, cum explanationem in Genesim ipsi direxit. Quid scripserit episcopum, postea videbimus. At (quod magis mirere) non eum ab hoc opere morbi remorabantur, probante epistola ad Lotharium Augustum in Commentarios Ezechielis : « Quod vero, inquit, tertio loco postulastis de Ezechiele, in præsentis opusculo, prout infirmitas corporis et parvitas ingenii sinit, confectum habetis. » Et in præfatione libelli de sacris Ordinibus ad Theotmarum ita loquitur : « Quia mei cooperatorem in sacro ministerio elegi, hortor ut quod pro infirmitate corporis coram multis exponere non possum, tu, qui junior ætate et validior es corpore, illis qui ad sacerdotium ordinati sunt, et ministerium sacerdotale agere debent, notum facias, et eis persuadeas, imo jubeas, ut diligenter discant, quod in hoc opusculo conscriptum est. » Denique in præfatione super Jeremiam : « Gravi ægritudine pressus, jam sæpius in lectulo accumbo quam ad scribendum vel ad legendum in meditatorio sedeo. »

33. Quanta fuerit ejus observantia erga sanctos Patres docent opera ejus omnia, quæ ipse ex eorum sententiis contexit, appositis ad marginem nominibus : « ne majorum dicta furari, et hæc quasi mea propria componere dicar, » ait in præfatione ad Matthæi Evangelium. Id autem ita præstabat, ut ibidem ipse dicit, in commodum aliorum : « ut lector pauperculus qui librorum copiam non habet, aut cui in pluribus scrutari profundos sensus Patrum non licet, saltem in isto sufficientiam suæ indigentia inveniat. » Quod optimo consilio factum ab eo nemo negaverit, qui librorum raritatem, qualis eo tempore erat, considerabit. Nam extra monasteria nullæ fere bibliothecæ habebantur, ne quidem in cathedralibus plerisque ecclesiis, ut de sua Lexoviensi testatur

^b Vide Patrologiæ tom. XC, Opp. Ven. Bedæ tom. I.

Preclusus in epistola ad Rabanum, a quo petiit Commentarios in Pentateuchum contextos ex dictis Patrum : « Ergo si aliquas excusationis prætereantaveris occasiones, ne tantæ molis opus ingentisque laboris subeas ; et respondere nisus fueris cur non proprio sudore eos legendo perlustro libros ex quibus hæc fieri mando, et quæque libuerint decerpando colligam, ad hæc vestræ charitatis vigilantia intendat quoniam nulla nobis librorum copia, ut hæc facere possimus, suppeditat, etiamsi parvitas obtusi sensus nostri vigeret : dum in episcopio nostræ parvitati commissio nec ipsos Novi Veterisque Testamenti canonicos reperi libros, multo minus eorum expositiones. » Et si vero laudanda erat modestia Rabani, Patrum sensa suis præferentis, non defuere tamen qui hoc in eo reprehenderent, uti de his conqueritur in præfatione super Ezechielem ad Lotharium imperatorem : « Nec etiam illud silendum arbitror, quod quibusdam narrantibus comperi, quosdam sciolos me in hoc vituperasse quod exceptionem faciens de sanctorum Patrum scriptis, eorum nomina prænotarem, sive quod aliorum sententiis magis usus essem, quam propria conderem. Quibus ad hoc facile respondere possum. Quid enim peccavi in hoc quod magistros Ecclesiæ veneratione dignos judicabam, et eorum sententias, prout eas protulerant, opportunis locis simul cum nota nominum eorum in opusculis meis interposueram? Magis enim mihi videbatur salubre esse, ut humilitatem servans, sanctorum Patrum doctrinis inniterer, quam per arrogantiam, quasi propriam laudem querendo, mea indecenter proferrem... Illi qui se laudari querunt, et ab hominibus videri appetunt, dicent vel scribant quidquid voluerint, et laudatores suos atque adulatorum undecunque possint, sibi acquirant. Mihi autem adhaerere Deo omni tempore vitæ meæ bonum est, et ponere in Domino Deo spem meam, ut annuntiem omnes laudes ejus in portis filiae Sion, in illis videlicet portis de quibus scriptum est : *Beati qui ambulant in semitis vitæ, et per portas introeunt in civitatem.* » Utinam qui novos condunt libros, per easdem semitas incedant (ut certe modo incedunt multi), et non per vias intricatas ad inventionem humanarum et novitatum, quibus nihil in religione perniciosius !

CAPUT VIII.

Zelus pro fide et pro integritate morum, auctoritas, humilitas.

34. Rabani zelum pro Christiana religione probaret in primis epistola contra Judæos sub ejus nomine a Chiffletio edita. At cum verisimilius sit illam Amolonis fetum esse, uti postea ostendemus, juvat potius in hujus zeli argumentum proferre Martyrologium ab ipso editum de sanctis qui Ecclesiam factis ut passione sua illustrarunt. Id ipsum probant omnia ejus auctoris scripta, quæ sinceram Patrum doctrinam ac genuinam pietatem spirant, et maxime decreta ab ipso sancita variis in synodis quas pro ecclesiasticis rebus celebravit.

35. Adversus morum relaxationes scripsit hominibus plures, quas populo recitandas dedicavit Haistulfo archiepiscopo Moguntino, in quibus exstat homilia, *Contra eos qui in lunæ defectu clamoribus se fatigabant*; alia, *Contra paganicos errores, quos aliqui de rudibus Christianis sequebantur*; item alia, *de Moribus bonorum et malorum Christianorum*. Neque tantum plebeiis hominibus salubria dabat monita pro correctione morum, sed etiam regibus et episcopis : regibus quidem, tum in libro *de Reverentia filiorum erga patres* in causa depositionis Ludovici Augusti, tum in provinciali synodo Moguntina, quam anno suæ ordinationis primo celebravit. Episcopos denique monet, ut ne plus vacent forensibus causis, quam sacris concionibus, in epistola Hemmoni episcopo scripta, initio librorum *de Universo* : « Multo melius est enim laborare episcopum in doctrina verbi Dei ob salutem animarum sibi commissarum, quam in disponendis et definiendis civilibus questionibus et variis hominum contentionibus vacare, qui propter terrenam cupiditatem litem et rixas incessanter movent, et unusquisque in his alterum superare contendit. Nusquam enim in Scripturis sacris legitur ipse Salvator aut discipuli ejus hoc egisse sive docuisse... Hæc cum scribantur, mi domine, nolo ut aestimes me novam legem vivendi tibi constituere, sed olim a viris sanctis prolatam ob commemorationem breviter commemorare. » Et in epistola de chorepiscopis ad Dragonem episcopum Metensem carpit occidentales seu Gallicanos episcopos, qui chorepiscopos a potestate ordinandi presbyteros et diaconos exclusos volebant. « Grandis honor est, inquit, Christi ministrum esse; unde et grande præmium bene ministrantem sequitur, ita ut cum Christo et sanctis angelis ejus in celesti beatitudine sine fine lætetur. Atque ideo non convenit servis Christi contendere de sublimitate honoris, sed magis certare de utilitate sanæ prædicationis et assiduitate bonæ operationis, ut populus Christi audiat ex ore eorum verbum rectæ fidei, et videat in actibus eorum bonum exemplum per humilitatis indicium... Non est enim æquum ut collatio sacri ordinis servis Christi fiat causa elationis et terrenæ voluptatis, quia nec in ipsius Magistri, nec discipulorum ejus dictis sive exemplis aliquid hujusmodi reperiunt, » etc. Cum Rabani sententia consonat Nicolai papæ I epistola 39, ad Rodulfum episcopum Bituricensem.

36. Tanta in dicendo libertas non ipsi, ut solet, parabat eorum ad quos scribebat indignationem, sed auctoritatem apud omnes, qui ejus scriptis et monitis instrui et emendari peroptabant. Exemplo est Lotharius Augustus, qui cum expositionem in librum Josue ab eo accepisset, gratias agit pro accepto; et iterum alia petit, exponens vehementer suum desiderium crebro eum videndi et alloquendi, ut patet in Lotharii epistola initio Commentarii in Ezechielem, ad Rabanum post abbatialis regiminis abdicationem scripta, in qua singularis cum eo familiaritatis indicia demon-

strat. Nec aliter affecti adversus eum erant Ludovicus Augustus, et Ludovicus ejus filius Germaniæ rex: quorum ille Rabani causa Fuldense monasterium adiit, testante Rabano in epistola ad Ludovicum regem, expositioni Paralipomenon præposita, ubi ait se nuper commentarios Regum *sacratissimo genitori* ejus *præsentialiter* in suo monasterio tradidisse. Hic Rabanus accessit in cellulam monasterii, *quæ vocatur Ratestorf*, ubi sermonem cum eo habuit *de Scripturis sacris*, persuasitque ut *cantica, quæ ad matutinas laudes per septimanam dicuntur*, explanaret, prout legitur in epistola dictæ explanationi præmissa. Mirandum porro est, tantis regibus, tot bellis ac secularibus negotiis implicatis, tantam fuisse sitim verbi Dei, quam sine dubio accendebat is qui restinguebat, nempe Rabanus.

37. Quid inter hæc de se sentiret vir sanctus, aperit ipse in præfatione ad Commentarios Ezechielis, cujus libri explanationem ab eo loco in quo desierat Gregorius Magnus a Rabano continuari Lotharius Augustus, præter alia, postulaverat. « Quod vero, inquit, tertio loco postulastis de Ezechiele, in præsentii opusculo, prout infirmitas corporis et parvitas ingenii sinit, confectum habetis. Feci enim, non quasi successor papæ Gregorii et prædicator plebis Dei, supplendo hoc quod ille homiliarum conditione populum docens inchoavit, et tamen usque ad finem Prophetæ non perduxit: sed quasi imitator et discipulus, non solum ipsius memorati papæ, sed et aliorum sanctorum doctorum vestigia sequendo. » *Hæc in exemplum de Rabani virtutibus sufficiant.*

CAPUT IX.

Mors et ætas, sepultura et epitaphium, de obitu, elogium et memoria.

38. « Anno 856, » uti legitur in Annalibus Fuldensibus, « mense Februario, quarto die mensis, defunctus est Rabanus archiepiscopus Mogontiæ Ecclesiæ, habens in episcopatu annos 9, mensem unum et dies quatuor, cui successit Karlus magis ex voluntate regis et consiliariorum quam ex consensu et electione cleri et populi. » Eadem omnino verba leguntur in Franco-Saxonice Annalibus mss. Hermannus eodem anno et die Rabani obitum collocat, scilicet rotundo numero annos tantum novem regiminis ei tribuit. Duplici modo hunc scrupulum explicare possumus. Primus est, si prædictos annalistas dixerimus veteri calculo usos fuisse in designando anno quo decessit Rabanus. Decessit quippe die quarta Februarii: quæ dies ad finem anni 856 referri potuit, secundum veterem calculum, aut ad initium sequentis, secundum novum. At quo minus hoc pacto explicentur Fuldenses et Saxonici annales, repugnant tres omnino res: una, quod novum calculum secuti sunt, obitum Caroli Magni, qui v Kal. Februarii accidit, revocando ad annum 814, pro novo numerandi ritu, non ad annum 813, pro antiquo; altera, quod iidem annales in capite anni 856 Rabani obitum referunt, et consequenter Hattonis Fuldensis abbatis decessum *pridie Idus Aprilis*, tum insequenti Au-

gusto Ludovici regis expeditionem in Dalmatas eodem anno, relaturi ad annum 857, si Februarium mensem, quo Rabanus obiit, ad finem anni 856 ex veteri calculo revocassent. Accedit quod neque hoc modo numerus annorum, mensis 1, et dierum 4, quos Rabano archiepiscopo tribuunt, accurate constaret, sed numerus mensium, dierum 7, 8 vel 9, præter novem annos. Alia proinde explicandi hujus loci ratio, quam obscure suggerit Serarius, ineunda est, dicendo Annales Fuldenses et Saxonicos annum pontificatus Rabani primum, tametsi ejus ordinatio mense Junio contigerit, definisse anno 847, quem Rabano solidum tribuerint; secundum vero (quod etiam de subsequen- tibus dicendum) inchoasse anno 848. Hoc enim modo inveniuntur Rabani episcopatus *anni novem, mensis B unus, dies quatuor*, usque ad quartum Februarii diem anni 856, quo tempore obitum ejus reponunt isti annales. « Mortuus est autem beatissimus archiepiscopus, ait Trithemius, apud Vinicellam (*Winfel*), habitationis suæ vicum, ad littora Rheni; cujus sacrum corpus, sicut vivens mandaverat, Moguntiam relatum est. » Eum proventæ fuisse ætatis, patet ex epistola ad Hincmarum Rhemensem archiepiscopum, a Sirmondo edita, in qua se excusat a prolixiori Gotescalci refutatione: quia scilicet *id non permittit infirmitas corporis, nec ægritudo senectutis*. Quapropter eum ad annos ætatis fere septuaginta (sexaginta octo habet Trithemius) pervenisse crediderim.

39. Sepultus est in monasterio sancti Albani « in capella sanctorum Martini et Bonifacii, » uti legitur in brevi ejus commemoratione, quæ exstat post libros de Universis in codice nostro ms. n. 270, in hæc verba: « Rabanus Maurus, Mogontiæ natus et renatus, et a pueris in Fulda monachus, deinde cella inclusus, tandem in archiepiscopum assumitur: cujus idonea sunt opuscula in utriusque Testamenti pagina, et ante portam prædictæ civitatis meridianam apud sanctum Albanum sepulcri ejus ostenditur memoria in sanctorum archiepiscoporum Martini et Bonifacii capella. » Ex hoc monumento, quod in codice nostro ante annos quadringentos descriptum est, intelligimus, Rabanum Mogontiæ, ut superius dixi, natum esse; ac proinde male a nonnullis dispungi tertium et quartum ejus epitaphii versus, quod de se ipse composuit, cui præmissus hic titulus in codice nostro ms. *Epitaphium sancti Rabani Mauri*, Mogontiæ sedis archiepiscopi, apud sanctum Albanum sepulti:

Lector honeste, mem si vis cognoscere vitam,

Tempore mortali discere sic poteris.

Urbe quidem hac (*Deest hac in ms.*) genitus sum, et

[sacro fonte reatus]

In Fulda post hæc dogma sacrum didici.

Quo monachus factus seniorum jussa sequebar.

Norma mihi vitæ Regula sancta fuit.

Sed licet incaute hanc nec fixe semper haberem,

Cella tamen mihi gratia mansio grata fuit.

Ast ubi jam plures transissent temporis anni,

Convenere viri vertere fata loci.

Me abstraxere domo invalidum, regique tulere,

Poscentes fungi præsulis officio.

In quo nec meritum vitæ, nec dogma repertum est,

Nec pastoris opus jure (*Ms.*, urbe) beneplacium

Promptus erat animus: sed tardans debile corpus

Feci quod poteram, quodque Deus dederat.

None ego te ex tumulo, frater dilecte, iuvando
 Commendes Christo me ut precibus Domino
 Judicis æterni me ut gratia salvet in ævum,
 Non meritum aspiciens, sed pietatis opus.
 Raban nempe mihi nomen: cui lectio dulcis
 Divinæ legis semper ubique fuit.
 Cui, Deus omnipotens, tribuas celestia regna,
 Et veram requiem semper in arce poli.

40. Ejus « sanctum corpus, » teste Trithemio, « annis sexcentis quinquaginta novem in memorato cœnobio sancti martyris Albani sepultum, in sarcophago juxta murum chori elevato permansit. Ad cujus quoque tumulum a principio magnus populi fuit concursus, et plura narrantur facta miracula; qui tamen successu temporis omnino defectit, et sacellum ejus diu sine honore permansit. Unde providentia Dei cuncta gubernantis, ad nominis sui gloriam, et famuli sui perpetuum honorem, sanctissimum corpus ejus de Mogontia ordinavit et voluit in Saxoniam transferri anno præsentis, quo hoc scriptissimus, Dominicæ videlicet. Nativitatis millesimo quingentesimo quinto decimo, indictione Romanorum tertia: quæ quidem translatio, per quem, qualiter, quando et quorsum sit facta, speciali synagmate descripsimus. » Non exstat illa Trithemii lucubratio, qui hanc translationem Alberto Moguntino archiepiscopo auctori tribuit in nuncupatoria epistola Vitæ Rabani præfixa: sic enim Albertum alloquitur: « Rabanum apud Moguntiacos despectum et pene sempiterna oblivione sepultum, in nomine justii summa cum veneratione levasti de terra: propter quod et omnipotens Dominus animam tuam cum sanctis suis exaltabit in patria. » De eadem translatione signantius agit Trithemius in libro de Vita sancti Maximi archiepiscopi Moguntini his verbis. « Cum Albertus anno archiepiscopatus sui Moguntini primo, Magdeburgensis autem secundo, pro Dei amore et reverentia sanctorum, apud Moguntiam circumeundo, basilicam martyris sancti Albani devotus intravit, et videns præscriptorum decem pontificum sancta corpora sine honore neglecta; auctoritate non minus apostolica, quam ordinaria usus, corpus sancti Rabani quondam archiepiscopi totum, sancti Maximi episcopi medium, permissione canonicorum inde abstulit; et in Saxoniam transferens, apud Hallas oppidum in basilica sancti Mauricii solemnii processionis officio collocavit, anno Dominicæ Nativitatis millesimo quingentesimo quinto decimo, indictione Romanorum tertia. »

41. Hinc patet quantus honor delatus sit mortuo, quem etiam viventem nonnulli *sanctum sanctissimumve* appellavere: in his Humbertus Wirtzburgensis episcopus in epistola sua commentariis Judicium præfixa:

Salve, sancte pater, meritoque beatus in orbe.
 Tu dorus es nostrum, sancte pater, merito.

Et Ermannicus in libro de Vita sancti Soli, agens de monasterio Fuldensi, « ubi, Deo providente, subdit, modo sanctissimus ac in omni arte peritissimus abbas Rabanus perspicabiliter fulget. » Amulo pontifex Lugdunensis in epistola ad Gotescalcum, « bo-

num et eruditum virum atque catholicum episcopum; » Hincmarus vero in opusculo contra eundem Gotescalcum, « Rabanum venerabilem archiepiscopum, zelosum in sancta religione patrem, et catholicum scriptorem » vocat. Eundem Frodoardus canonicus Rhemensis « beatum Rabanum » dicit in lib. II Historiæ Rhemensis, cap. 21, et sanctus Odilo abbas Cluniacensis « sæculari scientia affatim eruditum, fide catholicum, spiritali scientia ad plenum edoctam, » in sermone de laude sanctæ crucis. Ejusdem meminit Guillelmus abbas Romani monasterii sancti Pauli in Calendario sanctorum monachorum, quod anno 1372 composuit, his verbis, « prid. Nonas Februarii Rabani archiepiscopi Moguntini. » Denique in codice nostro n. 170, qui ab annis fere quingentis manu descriptus est, refertur Epitaphium sancti Rabani, supra. Ex quibus omnibus patet Rabanum apud veteres audisse ut *sanctum*: ac falsum esse Trithemium, qui ejus obitum locat vi Kal. Novembris. *Beatum* appellare malui, quam *sanctum*, donec sanctior Ecclesiæ accedat auctoritas; siquidem nullo festivo cultu in Magontiacensi ecclesia honoratur, teste Browero in notis ad poemata. Eum « fulgens Germanicæ sidus, theologorum verticem » Baronius; Bellarminus « æque doctum ac pium » vocat: alia aliorum elogia prætermitto.

CAPUT X.

Judicium de ejus scriptis et doctrina.

42. Superest agendum de Rabani scriptis, de quibus tria sunt querenda: unum, quæ legitima, quæ spuria et aliena; alterum, quæ restent inedita; tertium, quo tempore singula scripta sint.

43. In editis Rabani opera tria tantum spuria sunt, nimirum libri tres de *Questionibus canonum penitentialium*, qui in editis ad Heriballum scripti dicuntur: tum sequentes libri itidem tres *De virtutibus et vitiis: Commentarius in Regulam sancti Benedicti*: et *Liber de sacramento Eucharistiæ*, sub ejus nomine Colonix editus anno 1531. Primum siquidem et secundum opera sunt Halitgarii episcopi Cameracensis, ut recte advertit V. C. Stephanus Baluzius in præfatione ad Rabani epistolam Heribaldo scriptam, qui Halitgarius libros quinque penitentiales composuit rogatu Ebbonis archiepiscopi Rheimensis, editos ab Henrico Canisio in tomo V Lectionum Antiquarum. Nam liber primus de *Questionibus canonum* apud Rabanum est quintus liber Halitgarii; secundus est tertius; tertius est quartus; primus vero liber de *Vitiis* apud Rabanum est primus Halitgarii; secundus Halitgario etiam secundus; tertius Rabanicus cujus sit, incertum. Commentarius porro in *Regulam sancti Benedicti* est Smaragdi abbatis monasterii sancti Michaelis ad Mosam in diocesi Verodunensi, et constat tum ex Sigeherto in lib. de *Scriptoribus ecclesiasticis*, cap. 118, tum ex libris membraneis permultis, quos vidi. Denique liber de *Eucharistia* est Paschasii Radberti abbatis Corbeiensis.

44. Ut facile distinguamus quæ Rabani opera A nordum typis vulgata sint, operæ pretium est dispicere quid ex scriptis ejus a Rudolfo commemoratis desit in editis ; tum quid ex iis quæ habentur in editis a Rudolfo prætermissum sit ; denique quid præter opera a Rudolfo enumerata et ea quæ in collectione Rabani operum exstant, ulterius desiderentur.

45. Ex enumeratis a Rudolfo desunt in collectione Pamelii *Commentarii in libros Judith et Esther* inediti, qui penes nos sunt descripti manu Petri Francisci Chiffletii ; epistola *de Chorepiscopis ad Drogonem Mettensem episcopum*, cura Stephani Baluzii edita in tertia editione librorum Petri de Marca de Concordia Imperii, una cum *Libro de reverentia filiorum erga patres, et subditorum erga reges ad Ludovicum imperatorem*, qui liber a Rudolfo *Collectarium* appellatur ; *Epistola ad Notingum Veronensem episcopum de præscientia et præcæstinatione Dei* ; *Liber ad Ludovicum imperatorem de oblatione secundum Regulam sancti Benedicti* ; *Epistola consolatoria ad eundem* ; et *Dialogus de computo*, recens editus in *Miscellaneis Baluzianis*. Ex his epistola ad Notingum edita ab Sirmondo est ; liber vero de Oblatione puerorum habetur manu descriptus in bibliotheca Mellicensi.

46. Ex adverso præter enumerata a Rudolfo habentur in illa collectione : *Liber de Grammatica* ; *opus de Universo* ; *Expositio in cantica quæ ad matutinas laudes per Septimanam dicuntur* ; *Allegoriæ in sacram Scripturam* ; *Liber ad Thiotmarum de sacris Ordinibus* ; *Libri tres ad Reginaldum seu Regimbaldum de ecclesiastica disciplina* ; *Libri tres ad Bonosum abbatem* ; *Epistola ad Humbertum Wirtziburgensem episcopum, quota generatione licitum sit matrimonium* ; *Liber de anima et virtutibus ad Lotharium regem* ; *Libellus de vita Antichristi* ; *Martyrologium* ; *Poemata* ; *Glossæ* ; et *de Inventione linguarum* : quæ omnia videntur esse genuina Rabani opera. De Rabani Glossis Teutonicis ad Cæsareæ bibliothecæ tommum II.

47. In indice Rudolphi et in dicta collectione desiderantur epistolæ quædam a Jacobo Sirmondo vulgate Lutetiæ Parisiorum anno 1647, nempe *Epistola ad Hincmarum Rhemensem episcopum, et alia ad Heberardum comitem*, una cum synodali Rabani epistola jam in conciliis edita, et *epistola ad Notingum Veronensem episcopum, contra Gotescaleum*. Ex quibus epistolæ ad Notingum et ad Heberardum recusæ sunt in tomo tertio Italiæ Sacræ opera Ferdinandi Ughelli, qui Sirmondi editionem non viderat. Denique in dicto indice Rudolphi et in collectione Pamelii desunt epistolæ duæ magni momenti : una *ad Egilonem seu Eigilem abbatem Prumiensem*, quæ excidisse creditur ; alia *ad Heribaldum Antisiodorensis episcopum*, quæ a Petro Stevartlo ex codice Weingartensi prodit in lucem, recens a Stephano Baluzio recusa post collectionem canonum Reginonis. Item epistolæ duæ ad Regimbaldum chor-episcopum Moguntinum, de quibusdam quæstionibus

lis pœnitentiæ, una ab eodem viro clarissimo edita in Appendice Actorum veterum ad capitularia regum Francorum, ordine VIII ; altera in tomo VIII Conciliorum editionis Lalbeanæ. De cæteris opusculis, quæ Rabano tribuuntur a Trithemio, nihil pronuntiare ausim, sintne Rabani, an non. His omnibus addit Browerus Lotharii Augusti epitaphium a Rabano conditum, quod ipse refert in *Annalium Trevirensium* lib. VIII. Ad hæc alii prophetiam de regibus Francorum quæ a nonnullis sancto Augustino ascribitur, etiam Rabano tribuunt ; in quibus est Jacobus Alexander Tenneurius in Veritatis vindicatæ cap. ultimo. Si huic prophetiæ credimus, « quandiu reges Francorum duraverint, qui Romanum imperium tenere debent, Romana dignitas ex toto non peribit. » Id quo titulo ascribitur Rabano, mihi nondum compertum est. Multo minus id genus oraculitribuendum sancto Augustino, in cujus tamen Operum appendicem refertur tomo IX.

48. Denique eidem Rabano eruditus vir Petrus Franciscus Chiffletius ascribit librum seu epistolam contra Judæos, quam ipse Divione typis edidit anno 1656 una cum Alcuini Confessione. Verum hanc epistolam non esse Rabani, sed Amolonis Lugdunensis episcopi, diserte probat recentior quidam scriptor in appendice ad Joannis Dalkei dissertationem de auctore Confessionis jam dictæ. Hujus anonymi argumenta petuntur primo a pertinaci silentio scriptorum omnium qui Rabani opera recensuerunt. Tum ex eo quod istius epistolæ scriptor ait, se jam episcopum fuisse anno « al adventu Domini 846, » uno ante Rabani pontificatum, tum ex eo quod quædam duriora contra Judæos superiori tempore se statuisse refert : quod Rabano, qui nullum contra Judæos decretum sancivit, convenire nullatenus potest. Præterea quod epistolæ auctor non obscure notet, se, cum adversus Judæos epistolam scribit, decessoris sui sequi vestigia, qui itidem adversus Judæos multa scripsisset, multaque egisset. Otgarium vero Rabani decessorem nihil hujusmodi patrasse in diœcesi Moguntina. Et his quidem argumentis eam epistolam Rabano adjudicat appendicis auctor ; iisdemque Amoloni Lugdunensi pontifici, ut proprio parenti, vindicandam esse contendit. Siquidem Amolo anno 841 in episcopum ordinatus est, moxque duriora statuta condidit contra Judæos, quos effreni licentia in Lugdunensi diœcesi se gessisse ex Agobardo discimus, qui quidem Agobardus, Amolonis decessor, scripta edidit adversus eosdem Judæos, ex quibus auctor epistolæ controversæ multa transfert in sua. Verum (quod omnibus conjecturis præferendum putat) ex Frodoardo Rhemensi presbytero in *Historiæ* lib. III, cap. 21, Amolonem adversus Judæos epistolam encyclicam scripsisse colligit, ubi Hincmarus scripsisse dicitur « Amolo Lugdunensi, de placito quod habuerat cum rege regnique primoribus, et de Judæorum in hoc regno statu. » At, si quid video, nihil in his verbis de encyclicam Amolonis epistola : quanquam valet is lo-

cus ad probandum id, quod mox præmissum est, nimirum Amolonem statuta edidisse adversus Judæos. Præferendum itaque est ultimum ejusdem auctoris argumentum ex Joanne Trithemio in lib. de Scriptoribus ecclesiasticis, ubi Trithemius ait se legisse Hamuli episcopi Lugdunensis (opus insigne ad Carolum contra Judæos,) cujus exordium est ab his verbis, *Detestanda Judæorum*, etc., quod ipsum est Chiffletianæ epistolæ principium. Viderat ergo Trithemius aliquem vetustum codicem hanc epistolam sub Amolonis nomine præferentem : viderit alium Chiffletius sub nomine Rabani. At quæ superior allata sunt, potiores Joanni Trithemio partes asserunt.

49. Ordo temporis, quo singula Rabani opera condita sunt ab auctore, sic distinguendus videtur.

Anno ætatis suæ 30 absolvit libros duos de Laudibus sanctæ Crucis, quos rogatu Alcuini præceptoris sui inchoavit : eosque primum sancto Martino Turonensi episcopo, in cujus monasterio litteris operam dederat, nuncupavit per Alcuinum, in cujus persona carmen nuncupatorium lusit. Eisdem libros postea dedicavit Ludovico Augusto ; tum Gregorio papæ quarto : tametsi non ei, sed Sergio ejus successori redditi sunt anno 844 per Ascrichum et Ruodpertum Fuldenses monachos ; dein Heberardo Italiae comiti qui prædictos libros per Ascrichum et Ruodpertum Roma revertentes efflagitaverat, ut patet ex Rabani epistola ad eum scripta ; ac demum monachis cænobii Dionysiani in agro Parisiensi. Alcuinum Rabano scribendi hos libros auctorem fuisse apparet ex Alcuini epistola 55 *benedicto sancti Benedicti puero Mauro* (id Rabani alterum nomen) iuscripta, in editis mendose *ad Benedictum*, ubi hæc verba : « Libellum quem me rogante scribi prouisti, rogo ut tua faciat promissio firma, et mea impleatur lætitia ; » et in fine : « Valeas feliciter cum pueris tuis. » Qua ex epistola colligebam Alcuinum præterverctum esse annum Christi 804, sed postea in Appendice superioris tomi correxi, quod in elogio Alcuini asserueram. In ejus persona Rabanus sancto Martino cecinit horum librorum carmen dedicatorium, in quo ætatem suam exprimit his verbis.

Ast ubi sex lustra implevit, jam scribere tentans,
Ad Christi laudem hunc condidit arte librum.

Convenit hoc tempus cum anno fere 806, siquidem Rabano diaconatus, quem anno Christi 801 suscepit, anno ætatis 25 collatus est. Idem opus post aliquot annos Ludovico Augusto nuncupavit, apposita initio imperatoris effigie. Id præstitum aliquanto tempore post primam hujusce operis editionem, colligo ex his Rabani verbis : « Nam libellum quem in honorem sanctæ Crucis dudum prosa, metroque composui, nunc tuæ serenitati simplex offero. » Eisdem libros postea, rogatu, ut puto, Hilduini abbatis, cui *Commentarios Regum* dedicavit, etiam monachis Dionysianis misit, commendavitque hoc carmi-

ne, quod in editis non exstat, cui præmittitur hæc inscriptio : *Dilectissimis in Christo fratribus in cænobio sancti Dionysii martyris constitutis, Rabanus vilissimus servorum Dei æternam in Domino optat salutem.*

Martyribus sanctis placuit mihi mittere donum,
Tempore quod prisco versibus edideram,
Nam crucis ad laudem Christi prosaque, metroque
Confecci librum mente, manuque simul.
Quem post Augusto Ludovico offerre placebat,
Sedi et apostolicæ mittere post libuit.
Quod verba et sensum facundia rite probaret,
Urbs Romanæ dogma et apostolicum.
Et quia cum sociis sanctus Dionysius olim
Inde est huc misus, ipsum opus ei dederam.
Quod, fratres sancti, accipiatis posco libenter,
Pro artifice ac villi fundite, quæso, preces.
Ut Deus omnipotens, cunctorum conditor almus,
Delicti veniam det plus ipse suo.
Protegat i læsum, totum et coservet in ævum,
Ut cum sine bono hinc scandat ad alta poli.
Christus vos salvet, Christus coservet ubique,
Semper in æternum, ut opto, valete bene.

Anno 819 Rabanus jam presbyter libros *de Institutione clericorum* obtulit Hlailstulfo archiepiscopo Maguntino, anno quo facta est ecclesiæ Fuldensis dedicatio, ut constat ex carmine dictis libris præfixo, quod inter poematia Rabani editum est.

Abbas factus anno 822, *Commentarios in Mathæum* et *Homilias* quasdam dedicavit eidem Hlailstulfo, qui obiit anno 826.

Anno circa 830 *Explanationem in Octateuchum* submitit Freculfo Lexoviensi in Gallia episcopo, qui eam ab ipso litteris et precibus obtinuit.

Anno 834 scripsit Ludovico Augusto *Consolatoriam epistolam, post calamitatem quæ ei accidit ex parte filiorum suorum*; postea *Collectarium ex sententiis divinarum librorum*, de reverentia filiorum erga patres, et subditorum erga reges : quod a V. C. Stephano Baluzio nuper editum esse dixi.

Eodem fere tempore *Librum Josue* exposuit (rogatu Friderici episcopi) Trajectensium ad Rhenum, anno 834 occisi, præmissa epistola dedicatoria, cujus fragmentum retulit Henschenius, acceptum a Petro Francisco Chiffletio societatis Jesu presbytero erudito, a quo eam accepit noster Acnerius, cum ipso *Commentario* in tres libros distincto, qui in editis non exstat.

Paulo post, Humberto Wirtzburgensi episcopo rogante, explanavit *Libros Judicum et Ruth*; tum *Libros Regum* petente Hilduino abbate : quam expositionem Ludovico Augusto Fuldæ obtulit; nec ita longe post Ludovico regi transmisit commentationes in *libros Paralipomenon*.

Circiter annum 836 Judithæ Augustæ, postquam (hostes suos non parva ex parte vicerat,) dicavit scriptionem suam in libros Judith et Esther, cujus prefatio necdum typis vulgata, quam beneficio ejusdem doctissimi viri Petri Francisci Chiffletii accepimus, hic reddenda est ex codicibus Benigniano et Fontanensi. (*Hanc præfationem vide Operum Rabani Mauri nostræ editionis tomo III.*)

Postea *explanationem in Libros Machabæorum* Geroldo Archidiacono palatii Ludovici imperatoris nun-

cupavit ante annum 840, tum *Expositionem in Sapientiam et Ecclesiasticum* Olgario Maguntino pontifici; et *Epistolam ad Notingum* Veronensem episcopum ante mortem Ludovici imperatoris scripsit.

Post annum 840, mortuo Ludovico Augusto, *Libros in Hieremiam* obtulit Lothario imperatori: quos Hartmotus decanus Sancti-Gallensis scribi curavit, referente Ratperto in cap. 9.

Anno 842 ineunte *Collectarium in Epistolas Pauli* transmisit Lupo, post abbati Ferrariensi, qui nuper ex schola Fuldensi in Galliam redierat, ex dictis: quo fere tempore *Commentaria in Ezechielem* Lothario Augusto inscripsit; et Olgario archiepiscopo *Librum pœnitentialem*, in cuius capite 15 meminit pugnae Fontaneticæ, quæ inter filios Ludovici Augusti commissa est anno 841. Ad idem etiam tempus revocanda est *Epistola de Chorepiscopis* ad Drogonem Mettensem episcopum, item epistola ad Regimbaldum chorepiscopum Moguntinum de quibusdam quæstionculis pœnitentiæ.

Eodem etiam tempore explicavit *Librum Danielis* prophetæ, rogantibus amicis, suamque hac de re lucubrationem postea inscripsit Ludovico Germaniæ regi: cui item *Expositionem in Cantica, quæ ad matutinas per septimanam leguntur*, nuncupavit.

Anno circa 844, tempore scilicet vacationis a regimine abbatiati, *Libros XII de Universo* condidit in gratiam Hemmonis episcopi Halberstatensis, quod opus itidem Ludovico regi petenti submisit cum epistola etiam nunc ei præfixa.

Anno 847 scripsit archiepiscopus *Epistolam ad Heberardum comitem* contra Gotescalcum, quæ in editione Ughelli data dicitur x Kal. Maii.

Item eodem anno 847 concilii Moguntiacensis *canones* Ludovico regi data epistola obtulit.

Anno sequenti habita synodo contra Gotescalcum scripsit de eo epistolam ad Hinemarum Rhemensem episcopum, cui Gotescalcum remisit: et post aliquot annos aliam eodem de eodem typis a Sirmondo vulgatam direxit. Ad hunc etiam annum, quo Ludovicus rex Mogontiæ placitum habuisse perhibetur in Annalibus Fuldensibus, revocandam existimo Rabani epistolam ad Regimbaldum chorepiscopum de pœnitentialibus factis, in nova Conciliorum editione tomo VIII editam, in qua responsi sui moras excusat ex eo quod ad Ludovici regis susceptionem fuisset occupatus.

Denique post annum 853 scripsit *Epistolam a Egilum* abbatem Prumiensem: cuius epistolæ mentionem facit in epistola post ab eo missa ad Heribaldum episcopum Antissiodorensis. Notitiam temporis, quo utraque hæc epistola scripta est, debemus diligentia eruditissimi viri Stephani Baluzii, qui eam secundis typis vulgavit cum accurata hac de re præfatione: ubi observavit Egilum seu Egilem, ad quem jam abbatem Prumiensem prior ex his duabus epistolis scripta est, hanc dignitatem iniisse anno 853, uti etiam in ejus Elogio demonstrabo inferius. Porro in posteriori ad Heribaldum, quæ a Regina: Ivone

et Gratiano in collectionibus canonum citatur sub nomine epistolæ Rabani, mentio fit epistolæ ad Egilonem abbatem, ac proinde epistola ad Heribaldum, qui *Liber pœnitentialis* apud Stevartium inscribitur, aliquanto tempore post aliam ad Egilem scripta est, ac fortasse postrema operum Rabani, quæ quidem habemus. Adamus Bremensis canonicus in Historiæ ecclesiasticæ cap. 22 mentionem facit *capituli Rabani de fama Ebonis ambigua*. Quod capitulum postremum exstat in epistola ad Heribaldum. Hæc sunt quæ de Rabani scriptis observare potui, alia aliorum diligentia permitto.

50. Superest ut examinemus hoc loco nonnulla quæ in Rabani scriptis animadversione digna nonnullis fortasse videantur. Unum est, quod in epistola seu libro pœnitentiali ad Heribaldum, Eucharistiam secessui obnoxiam subobscurè dicat, negetque in eo sacramento contineri idem Christi corpus quod natum est de Maria virgine: quod postremum diserte asseruit in epistola ad Egilonem abbatem. Verum quodcumque illud utrumque est, Rabanum ab omni errore hac in re immunem fuisse contendunt viri eruditi qui de Eucharistia tractavere.

51. Alius etiam locus est apud Rabanum in lib. IV de Universo, cap. 10, in quem forsitan itidem animadverti possit, ubi ait: « Nullum catechumenum, quamvis in bonis operibus defunctum, vitam æternam habere credamus, excepto martyrio, ubi tota baptismi sacramenta complentur. » Eandem sententiam habet Chiffletiana Confessio Alcuini, a quo præceptore haud scio an Rabanus hanc doctrinam accepit. Huic obstat Augustinus lib. Quæstionum in Leviticum, cap. 84, ubi « invisibilem sanctificationem quibusdam adfuisse atque profuisse sine visibilibus sacramentis » probat exemplo Cornelli et aliorum. Et lib. IV de Baptismo contra Donatistas, postquam multa hac de re disseruit, cap. 22 sic concludit: « Tunc impletur invisibiliter *baptismus*, cum mysterium baptismi non contemptus religionis, sed articulus necessitatis excludit. » Consentit Ambrosius in concione funebri de obitu Valentiniani junioris, ubi non dubitanter asserit ipsum, etsi ante susceptum baptismum decesserit, accepisse gratiam, quam poposcerat atque desideraverat. Hinc præclare de eo scribit in hunc modum: « Qui habuit spiritum tuum, quomodo non accepit gratiam tuam? aut si, quia solemniter non sunt catechata mysteria, hoc movet: ergo nec martyres, si catechumeni fuerint, coronentur: non enim coronantur, si non initiantur. Quod si suo abluntur sanguine, et hunc sua pietas abluit et voluntas. » Itaque ex Ambrosii et Augustini sententia, non solis catechumenis martyrio affectis ad salutem prodest voluntas suscipiendi baptismi, sed etiam iis qui hujus sacramenti gratiam sincero ac ferventi animo poposcerunt ac desiderarunt; nec ab eo suscipiendo revocati sunt ex negligentia, sed ex dispensatione divina. Idem valide ac diserte propugnavit sanctus Bernardus in epistola 77 seu tractatu ad Hugonem de Sancto Victore, adductis Augustini

et Ambrosii testimoniis adversus quemdam secus sentientem. At oppositum invenio apud Augustinum ipsum in sermone 20 de Verbis Apostoli, cap. 6, ubi expendens, « quare » duobus catechumenis, uno probro, altero improbo, « iste adductus est a gubernatione Dei, ut baptizaretur: ille autem, cum bene catechumenus vixerit, subita ruina mortuus est, et ad baptismum non pervenit; » hoc unum respondet: « Quære merita, non invenies, nisi pœnam; quære gratiam, o altitudo divitiarum. » Hinc apparet Augustinum sensisse hoc loco, bono illi catechumeno, quod ad baptismi gratiam non pervenit, deputari ad pœnam, nec bonos mores ad salutem profuisse. Quod unum Rabanus et Alcuinus fortasse docuerint, tametsi cum Ambrosio et Augustino alio in loco admiserint, bonis catechumenis, qui magna ac perfecta B charitate baptismi gratiam desideraverint, non obesse quod rapti sint ante suscepta mysteria: secus si re-

missa, quamvis bonis operibus præditi fuerint. Quamquam omnes universim catechumenos *sine redemptione baptismi defunctos*, sacra oblatione et Ecclesiæ suffragiis privat concilium Bracarense secundum cap. 17.

52. Denique nonnulli vitio vertunt Rabano quod Gotescalcum ejusque doctrinam damnaverit. At ex opposito sunt qui Rabani factum hac in parte probent. Sane ipsum recte sensisse de prædestinatione constat ex ejus epistolis superius laudatis: atque etiamsi Gotescalci sententiam itidem rectam fuisse concedamus, non immerito tamen repressus a Rabano est: tum quia prædicationis officium in ejus provincia temere usurpavit, tum quia nimis quam pertinaciter vocabulo prædestinationis in sequiorem partem abuti credebatur cum populi offensa. quo in sensu hæc vox rarius a Patribus sumitur.

B. RABANI MAURI VITA

AUCTORE RUDOLFO SCHOLASTICO EJUS DISCIPULO

(Apud Mabill., *Annal. SS. ord. S. Bened.*, sæc. iv parte II.)

OBSERVATIONES PRÆVIÆ.

Librum de gestis RABANI, seu *HRabani*, alio nomine MAURI, monachi primum, dein abbatis Fuldensis, ac demum archiepiscopi Moguntini, scripsit Rudolfus, seu HRuodolfus, Rodulfusve, Fuldensis monachus, ipsius Rabani discipulus, is qui sanctæ Liobæ abbatissæ Bischofheimensis Vitam in litteras retulit, editam in sæculi tertii parte secunda, ubi plura de Rudolfo diximus. Dubium est an HRuodolfus scholasticus et cancellarius, qui Ratgario abbate quasdam litteras donationum pro monasterio suo exaravit anno primo Ludovici Augusti, apud Pistorium pag. 524, idem sit cum Rudolfo isto: an vero Rudolfus subdiaconus, qui alias postea scripsit anno ejusdem Augusti octavo, pag. 530, et anno decimo, pag. 534, 535. Certe cum Rudolfus istius Vitæ conditor fuerit Rabani discipulus, eum Ratgarii abbatis tempore, quo Rabanus Fuldæ litteras docebat, jam cancellarium et scholasticum dictum fuisse non puto. Veri similis est, ipsummet esse Rudolfum subdiaconum, qui anno Ludovici octavo chartam condidit *vice Althuringi presbyteri*: ac proinde nondum cancellarius. Presbyter deinde scholis præfectus est post Rabanum, quem suum ipsius præceptorem vocat in prologis Vitæ subjectæ et sanctæ Liobæ, cujus Vitam aggressus est *imperio venerandi Patris*, ut ipse ait, *ac præceptoris mei HRabani*. Eum *oratorem, confessorumque* suum, ac scholarum Fuldensium præfectum appellat Ludovicus Germaniæ rex in charta donationis, cujus fragmentum refert Browerus in cap. 14 libri in Antiquitatum Fuldensium. Sane Ermenricus levita, Elewangensis monachus, Vitam sancti Soli nuncupat *omni in arte celeberrimo domino Ruodolfo meo didascalo, a quo bonitatem ac doctrinam* se in annis juvenilibus prælibasse fatetur. Rabani Vitam integram an absolverit Rudolfus, incertum; nusquam enim integra prodiit in lucem: sed deficit in enumeratione Rabani Operum, nulla ejus archiepiscopalis regiminis mentione facta, tum apud Serarium in Historia Moguntina, tum apud Colverium initio Rabani Operum, tum apud Browerum

in Antiquitatibus Fuldensibus, et Bollandum in Februario suo.

2. Hanc Rudolfi lucubrationem si legit, in justæ Vitæ numero non habuit Joannes Trithemius, qui in prologo Vitæ Rabani, quam tribus libris hortatu Alberti Moguntinensis pontificis digessit anno 1515, hæc habet: « Nec mirum si plura gestorum ejus silentio pertransivi, quippe qui nullum ante me fixum, solidum et sufficientem de hac ipsa materia potui habere scriptorem, sed primus auctor esse sine præcedente compellor. » Et infra: « Plures, fateor, historicarum scriptores varia laudum præconia de hoc beatissimo atque doctissimo viro in suis lucubrationibus passim hinc inde scripserunt: quorum tamen nullus Vitam ejus continuata serie composuit. » Propterea ad eam scribendam impulsus est Trithemius, illamque in tres, ut dixi, libros distinxit: quorum primus est de Rabani vita privata, secundus de ejus regimine abbatiæ, tertius de episcopali. In ea lucubratione Trithemius aliquoties usus est testimonio Meginfridi Fuldensis monachi sæculo xii, *ex volumine De temporibus gratiæ*, hactenus inedito, in quo Rabani sæpius meminit. Cæterum etsi Trithemii opus de Ratano spernendum non sit, ut tamen recuderetur, non visum est operæ pretium, propter multiplicia errata quæ in eo commisit: maxime cum istud opus exstet initio Rabani Operum et in Februario Bollandiano, ubi Godefridus Heuschenius Rabani Vitam eruditius commentariis illustravit. Nobis proinde sat erit habere libellum Rudolfi, cui historicum Rabani Elogium vice commentarii præmisimus.

3. A sancto Bonifacio Rabanus Moguntiacensis episcopus, vitæ sanctimonia præditus, tertius est ex ordine sancti Benedicti, ex quo educti sunt quotquot fere illam sedem tenuerunt post Rabanum ad sæculum usque duodecimum. Omnino tredecim numerabat Paulus Langius, ex ipsius Chronico Citizensi. Non mirum proinde, si tot in illis partibus fuerint Benedictinæ familiæ monasteria, adeo ut « in sola provincia Moguntina » Trithemii tempore superessent « centum viginti quatuor abbatæ nostri ordi-